

Uluslararası Politika ve Avrupamerkezci Tarihyazımı

Davut Ateş*

Öz: Tarih, toplumların kolektif hafızasıdır. Hiçbir toplumun tarihi ötekinden bağımsız değildir. Tarihyazımı geleneksel olarak siyasal otoriteler, yani devletler arasındaki ilişkilere odaklanmıştır. Bu bağlamda toplum ve devlet, eş değer olgular olarak kabul edilmiştir. 15. yüzyılın sonunda başlayan coğrafi keşifler ile dünya tarihinde Avrupamerkezci bir bakış açısı hâkim olmuştur. Avrupamerkezci tarihyazımının gelişimi münhasıran tarihyazım alışkanlığının bir sonucu değil, o günkü dünya politikasının genel çehresini yansıtan bir niteliktedir. Tarihçiler, sonuçta bölgesel ve küresel ölçekte etkin olan devletleri esas alarak tarihyazım işine girişmiştir. Bu çalışmada, Avrupamerkezci tarihyazımının uluslararası politika boyutu açıklanmıştır. Tarihyazımı, toplum ve modern devlet arasındaki bağ incelenmiş, Avrupamerkezli modern devletler sisteminin gelişimi gözden geçirilmiş, modern devletler tarafından Avrupa dışı toplumların yeniden inşası süreci değerlendirilmiş, Avrupa dışı toplumların alternatif bir tarihyazımının ne kadar mümkün olduğu tartışılmış ve sonuçta bugünkü Avrupamerkezci tarihyazım alışkanlığının yerleşmesinde modern devletler arası pratiklerin belirleyici işlevlere sahip olduğu ileri sürülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Tarihyazımı, Avrupamerkezcilik, Uluslararası Politika, Avrupa Dışı Toplumlar, Alternatif Tarihyazımı.

Abstract: History is a form of the collective memory of societies. The history of any society is not independent of others. Historiography traditionally focused on relations among political authorities, namely, states. Within this context, societies had been equated with states. Geographical discoveries, which began at the end of 15th century, culminated in the emergence of a Eurocentric view of world history. The development of Eurocentric historiography was not an outcome of convention, but rather a reflection of world politics at that time. Historians began to write history by treating states dominant at regional and global scale as basic to their work. In this study, it is explained that international politics has had an important role in the development of Eurocentric historiography. To this end, historiography and the links between society and modern states are examined; the development of the Eurocentric international system is reviewed; the re-construction of non-European society by modern states is assessed; whether or not non-European societies are capable of an alternative historiography is debated; and, finally, it is claimed that modern international practices have determinative influence in the development of Eurocentric historiography.

Keywords: Historiography, Eurocentric, International Politics, Non-European Societies, Alternative Historiography.

* Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, İktidadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.
İletişim: davutates333@gmail.com. Selçuk Üniversitesi Alaaddin Keykubat Kampüsü İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü, Selçuklu, KONYA.

Atf©: Ateş, D. (2013). Uluslararası politika ve Avrupamerkezci tarihyazımı. *İnsan & Toplum*, 3(6), 107-133.

DOI: <http://dx.doi.org/10.12658/human.society.3.6.M0071>

Giriş

Tarih kolektif hafızadır. Tarih çoğu durumda geçmişte olmuş bitmiş olaylara hasredilir ve bugün tarihin dışında bırakılır. Oysa tarih, bugünü kısmen etkileyen ve belirleyen bir faktör olarak düşünülürse aslında tarihin sadece geçmişe hasredilmesi olanaklı değildir. Zira geçmişte olanlar bugünün içinde devam etmektedir. Çünkü toplumlar, kolektif hafızanın gerekleri doğrultusunda düşünme ve hareket etme eğilimindedir. Tarihçiler de bu hafızanın oluşturulmasındaki başat aktörlerdir. Klasik tarihçiler açısından önemli siyasal olaylar temel bir araştırma konusuydu (Schmidt, 2002) ki devletler arasındaki savaşlar veya başka türlü ilişkiler, bu kapsamda birincil olaylar olarak ele alınmıştır. Hem devlet içindeki iktidar mücadeleleri hem de bunun devletler arası ilişkilerdeki yansımaları, klasik tarihçilerin kolektif hafızayı oluşturma sürecinde başvurdukları birincil kaynaklar olmuştur. Bunda, tarihi "büyük adamlar tarihi" olarak kaleme alan ve vakanüvislikten gelen gelenek kadar henüz sınıf veya sıradan insanların tarihi etkileme gücünün bulunmadığı kabulü de etkili olmuştur. Postmodernizm klasik tarihe önemli bir darbe vurduysa da 20. yüzyılın sonunda ortaya çıkan etnik milliyetçilikle siyasal tarih, yani devletlerin tarihi, yeniden canlanmaya başlamıştır (Fırat, 2006).

Bugünkü dünyada milletin ve toplumun sınırları büyük ölçüde ulus-devletler arasında kesinleştirildiği varsayılan sınırlar tarafından belirlenmiştir (Biersteker, 2002). Tarihyazımında devletlerin başat bir rolü vardır. Siyasette ve devletler arası ilişkilerde ise güç olgusu, merkezî bir konum teşkil eder (Baldwin, 2002). Tarihyazımında gücün işlevi yadsınamaz. Bu durumda güç hem bir ülke içindeki iktidar alanına hem de ülke sınırları dışındaki iktidar mücadelesine ilişkindir. Böylece tarihyazımında dünya politikasının konjonktürünün merkezî bir işleve sahip olduğu ortaya çıkar. Dünya politikasının merkezi hangi coğrafya ise öteki coğrafyalar kendi tarihlerini o merkezle ilişkiler çerçevesinde yazmaya özen göstermektedir. Yaklaşık son dört yüz yıldır dünya politikasında etkin olan güç Avrupa olduğuna göre, buna paralel tarihyazımında Avrupamerkezciliğin kendini göstermesi yadırganacak bir şey değildir.

Avrupa'nın genişlemesi modern ulus-devletler yoluyla olmuştur ki bunların ortaya çıkışı da 1648 tarihli Westphalia Antlaşması'na dayandırılır. Antlaşma uluslararası politika tarihi içinde önemli bir kırılma noktasıdır ve bu nedenle bir "mit" hâline dönüştürülmüştür (Teschke, 2003). Aslında Antlaşma, Avrupa içindeki iktidar mücadelesinin ve bir yüzyıl süren savaşlar dizininin sonucudur. Antlaşmayla Avrupa içindeki iktidar parçalanmış, ulus-devlet denen siyasal varlıklar vücuda gelmiştir. Bu noktadan sonra Avrupa tarihi, artık modern ulus-devletlerin tarihiyle özdeş tutulmuştur. İlerleyen yüzyıllar içinde modern ulus-devlet pratiğinin Avrupalı sömürgeci devletler yoluyla dünyanın geri kalanına yaygınlaştırılmasıyla Avrupa dışındaki toplumlar da kendi tarihlerini modern ulus-devlet yapısı içinde tahayyül etmeye başlamıştır. Avrupa'nın maddi alanda kaydettiği gelişmeler, elbette "şiddetin organizasyonu"nda da kendini göstermiş; silah teknolojileri gelişmiş, silahlanma artmış ve dünyanın geri kalanının zorla tahakküm

altına alınması kolaylaşmıştır (Buzan, & Lawson, 2013). Sonuçta bir taraftan Avrupa, merkezde değerlendirilirken öte yandan ise Avrupa dışı toplumlar ulus-devletleşme sürecine paralel biçimde kendilerini yeni dünyada konumlandırma gayretine girmiştir.

19. yüzyılda, önce fen bilimlerinde yaygınlaşan bilimsel yöntemlerin insanın ve toplumun tabiatını anlamak üzere sosyal bilimlere teşmil edilmesinden tarih disiplini de nasibini almıştır. Buna göre tarihinin amacı, geçmişte ne olduğunu bütün çıplaklığıyla ortaya çıkarmaktır. Tarihin bilimsel yöntemlere dayanarak araştırılmasında ilk başvurulacak kaynaklar devlet arşivleri olmuştur ki bunlar günümüzde de geçerli olmak üzere daha çok devletler arası ilişkilere dair belgeleri içermektedir. Böylece siyasi tarih disiplini ortaya çıkmıştır (Fırat, 2006).

Siyasi tarih, sosyal bilimlerin pek çok alanı için temel bir çerçeve sunar (Cris, 2006). Böylece klasik tarihyazım alışkanlığı modern dönemde ulus-devletler yoluyla sürdürülmüştür. Entelektüel tarihçi bakış açısında “her çağ ihtiyaç duyduğu düşünceleri üretir” (Armitage, 2013). Buna bağlı olarak tarihin yazımında belirleyici olan güç merkezleri esas alınır. Dünyanın geri kalanının dikkate aldığı en önemli güç merkezi tabii ki Avrupa, daha doğrusu Avrupalı sömürgeci imparatorluklardır. Modern dönemdeki tarihyazımında Avrupamerkezcilik tarihçilerin elinde olan bir seçenek değil, dünya politikasının onlara dayatmış olduğu tarihsel bir zorunluluk hâline gelmiştir. “Batı” kavramına dâhil edilen güç merkezini dikkate almadan bir tarihyazımı âdetâ imkânsız olmuştur. “Batı” tanımının içine alınan coğrafyalar Batı Avrupa, Kuzey Amerika, Avustralya, Yeni Zelanda ve Japonya’dır. Zaten etimolojik olarak “Avrupa” antik Yunancada “batı” demektir (O’Hagan, 2002). Ancak, daha spesifik olarak Batı Avrupa ve Kuzey Amerika ile onların gelişmişlik seviyesine ulaşmış olan diğer birkaç bölgeyi içine alır.

Bu bağlamda Avrupamerkezciliğin inşası paralel iki sürecin birlikte işlemesiyle vücut bulmuştur. İlki, 16. yüzyıldan itibaren Avrupalılar kendilerini dünya haritasının merkezine koymuşlardır (Küçükkalay, 2005). Diğeri ise öteki toplumlar kendilerini Avrupa’ya göre konumlandırma derdine düşmüştür. Osmanlı, Çin, İran ve Hindistan gibi eski kıtalardaki siyasal ve ekonomik yapıların gerilemeye, aynı dönemde ise Avrupalıların siyasal ve ekonomik alanda yükselişe geçmesiyle tarihyazımında Avrupa, insanlığın gelişiminin merkezine oturmuştur.

Bu bağlamda modern tarihyazımında Avrupamerkezcilik, aslında Avrupalı devletlerin dünya üzerindeki hâkimiyetlerinin gelişimiyle paralel bir seyir izlemiştir. Avrupamerkezci tarihyazımının gelişimi münhasıran tarihyazım alışkanlığının bir sonucu değil, o günkü dünya politikasının genel çehresini yansıtan bir niteliktedir. Tarihçiler, sonuçta yerel, bölgesel ve küresel ölçekte etkin olan devletleri esas alarak tarihyazım işine girişmiştir. Bu çerçevede bu çalışmada, Avrupamerkezci tarihyazımının uluslararası politika boyutu açıklanmıştır. Tarihyazımı, toplum ve modern devlet arasındaki bağ incelenmiş, Avrupamerkezli modern devletler sisteminin gelişimi

gözden geçirilmiş, modern devletler tarafından Avrupa dışı toplumların yeniden inşa süreci değerlendirilmiş, Avrupa dışı toplumların alternatif bir tarihyazımının ne kadar mümkün olduğu tartışılmış ve sonuçta bugünkü Avrupamerkezci tarihyazım alışkanlığının yerleşmesinde modern devletler arası pratiklerin belirleyici bir role sahip olduğu ileri sürülmüştür.

Tarih, Toplum ve Modern Devlet

Klasik tarihyazımı, özne merkezli kurguya dayanır. Tarihçiler hikâyelerini oluştururken iki temel özneyi dikkate almışlardır. Bir kısmı milletleri esas alarak bu hikâyeyi oluşturmuştur ki milletlerin tarihi sonuçta milletlerin vücuda getirdikleri siyasal varlıklar olan devletlerin hem kendi içlerinde hem de dışarıyla ilişkilerinde ortaya çıkan olayların kayıt altına alınması ve bunların kısmen neden-sonuç ilişkisi içinde değerlendirmeye tabi tutulmasıyla resmedilir. Bu kurguda toplum-millet ve millet-devlet özdeşliği vardır. Zaten daha yakın dönemde Batı Avrupa'da yeşeren modern düşünceler ekseninde devletin doğuşuna ilişkin açıklamalarda da toplum-devlet özdeşliği mevcuttur. Sözleşmeyle veya anayasalarla egemen bir otoritenin vücuda getirilmesi devletin doğuşuna, aynı zamanda bir grup insanın doğa durumundan toplum durumuna geçişini simgeler (Hobbes, 1993; Macpherson, 1980). Sözleşmenin oluşturulması, uygulanması, öngörülme sorular, egemenin zaman zaman değişmesi ve egemenin diğer egemenlerle ilişkisi devlete bağımlı bir tarihyazımını zorunlu kılar. Devlet topluma, toplum da millet ile özdeşleştirilir. Yazılan tarih de milletin tarihi olur. İktidar, onu icra eden bir aktör ile üzerinde icra edilen başka aktörler arasındaki ilişkide gözlenebilen bir şeydir. Böylece iktidarı icra eden egemenin özneliği ile üzerinde iktidar icra edilen toplumun nesneliliği birbirini tamamlayıcıdır ve tarih metnini ortaya çıkaran şeydir.

Diğer bir kısım tarihçiler ise temel özne olarak milleti veya devleti değil, bunların ötesinde içinde pek çok milleti ve devleti barındıran medeniyet olgusunu tarihin ana öznesi olarak ele alır. Örneğin Toynbee, dünya tarihinin belirleyici aktörlerini devletlerden ziyade medeniyetler olarak görmüştür (O'Hagan, 2002). Devletler, medeniyetlerin siyasal alandaki taşıyıcılarıdır. Bu kavramlaştırmaya göre dünya coğrafyası, çeşitli medeniyetler arasında bölünmüş vaziyettedir. Medeniyetler organik canlılar gibidir, doğar, büyür, olgunlaşır, yaşlanır ve ardından ölüme terk edilir. İşte tarih de medeniyetlerin hayat hikâyesinden başka bir şey değildir. Her medeniyet farklı milletler veya devletler tarafından temsil edilerek sürdürülür. Bu açıdan milletlerin tarihi, medeniyet tarihi içinde küçük ve tamamlayıcı unsurları oluşturur. Devletle özdeş tarih çalışması dünya coğrafyası üzerindeki siyasal otoritelere bağımlı biçimde bir metin yazmaya çalışırken medeniyeti merkeze alan girişimler ise daha geniş ölçeği içeren coğrafya ve beşerî varlıklar üzerinden giderek bir tarih metni oluşturma gayreti içine girer. Hangi açıdan ele alınırsa alınsın insanlar ve toplumlar geçmişlerine dönük olarak tarihyazımı

yoluyla kendilerini yeniden inşa ederek bir anlamda içinde buldukları dünya içinde anlamlı bir yer edinmeye ve buna göre bir gelecek perspektifi oluşturmaya çalışır. Bu çerçevede tarihyazımı aslında toplumların dünyevi hayatlarını anlamlandırması, daha üst amaçlar edinmesi, kendilerine bir kısım misyonlar biçmesi girişimidir. Tarihçi de toplum adına bu işi bilfiil gerçekleştiren aktördür. Tarihi olmayan bir toplumun geleceğinin olamayacağı varsayımı boşuna değildir. Tarihi araştırma ve metin yazma işi, bu anlamda sadece geçmişte olmuş bitmiş olayları gün ışığına çıkarmaktan öte, toplumların bugününü aydınlatma ve geleceklerini öngörme kabiliyeti kazanma çabasıdır.

Modern dünyada tarihsel araştırma, “yöntemsel milliyetçilik”i benimsemiştir. Dünyanın milletlerden oluştuğu, milletlerin devletlerde vücut bulduğu, tarihin de devletler arasında cereyan ettiği konusunda genel bir kabul vardır. Farklı etnik veya milli topluluklar, sonuçta var olan devletin sınırları içerisinde asimile edilecektir ki bu asimilasyon süreci pratikte devletin sınırları dâhilinde en kalabalık ve yaygın olan etnik kimliğin (kurucu unsur) millileştirilmesi suretiyle icra edilmiştir. Böylece modern ulus-devlet inşa edilmiş olacaktır. Tarihçi, devletin resmî arşivlerine dayanarak ve devleti merkeze alarak bir ulusal tarih yazma işine girer. Batı Avrupalı tarihçiler de doğal olarak sömürgeci imparatorluğun tarihinin yazımını aynı perspektif doğrultusunda gerçekleştirir (Armitage, 2013).

Modern devletin ulusal birliği sağlama çalışmasında tarihin yeniden yazılması inşacı bir işlev üstlenmiştir (Fırat, 2006). Diğer yandan siyasal bir yapı olarak devlet, her zaman var olan bir olgu olsa da onu oluşturan unsurlar zaman içerisinde köklü dönüşümlere uğramıştır. Bugün modern devletten anlaşılan şey, 16. yüzyılda Batı Avrupa’da ortaya çıkmış olan ve bütün dünyaya yaygınlaşan modeldir ki BM Şartı tarafından yasal garantiye alındığı üzere bugün geçerli uluslararası hukukun temelini bu model oluşturmuştur (Biersteker, 2002). Bu bağlamda modern tarihyazımı medeniyetleri değil, devletleri özne kabul eden yöntem doğrultusunda gelişmiştir. Öncelik, devletin bölgesel veya küresel konjonktür içinde anlamlı bir yere oturtulması, buna istikrar kazandırılması ve mümkün olduğu kadar bu varlığın kalıcı hâle getirilmesidir. Böylece tarihyazımında ulus-devlet merkezli ve onu toplumla özdeş kılan yöntemsel milliyetçilik genel bir ilke olarak kabul edilmiştir. Tarihyazımında devlet bir kez merkeze oturtulduktan sonra toplumun tarihi artık var olan siyasal yapının devamını önceleyen bir tarzda inşa edilir. Bu bağlamda devletin bölgesel veya küresel ölçekteki gelişmeler karşısında sahip olacağı zeminin kavramlaştırılması hem öncelik hem de aciliyet arz eder. Zaten bu nedenledir ki modern dönemde siyasal tarih, bu minvalde merkezî bir yer işgal etmiştir. Örneğin Türkiye’deki siyasal tarihyazımının gelişimi de sonuçta öncelikle batıda ortaya çıkan ve dünyayı etkileyen olayların anlatılması şeklinde vücut bulmuştur (Ülman, 2006). Fransız Devrimi, Viyana Kongresi, 1830 ve 1848 İşçi Devrimleri, İtalyan ve Alman Birliklerinin kurulması, İngiliz-Çin Afyon Savaşları, Amerikan İç Savaşı, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları, Orta Doğu sorunu ve Soğuk Savaş bunlar arasındadır. Buradaki temel

amaç, bölge ve dünyadaki gelişmeler içinde modern Türkiye'nin sahip olacağı zeminin tanımlanması ve aydınlatılmasıdır.

Öte yandan, Soğuk Savaş'ın sona erdiği 1990'lı yıllardan sonra tarihçiler tarafından "küresel tarih" kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Bununla ifade edilmek istenen düşünce, tarihin münhasıran tek tek ulus-devletlerin tarihi olarak kavramlaştırılmayacağı, aslında bütün ulusların tarihinin birlikte insanlığın tarihini oluşturduğu iddiasıdır. Buna göre, tarihin sadece milletler, daha özeldense onların siyasal varlığını ifade eden devletler ekseninde incelenmesi, küresel tarihin insanlığın bütününe kapsayıcı bir olgu olduğunu önemsizleştirmektedir. Bu çerçevede ulusal tarih, artık küresel tarih içinde konumlandırılmaya çalışılmaktadır (Iriye, 2012). Ancak, bu süreçte dünya politikasında etkin olan güçler, elbette küresel tarihin ana damarını ve çerçevesini kendilerinin tercihleri doğrultusunda belirlemektedir. Yani dünya politikasında daha fazla özne olan ulusların veya devletlerin düşünceleri, hareketleri ve politikaları genel çerçevede yazılmaya çalışılan insanlık tarihinin belirleyicisi konumuna gelmektedir. Tarih her ne kadar ulusal ölçekte yazılsa da elbette sonuçları itibarıyla uluslararası bir karakter taşır (Armitage, 2013). Zira tarihçi, yüceltmeye çalıştığı mevcut devleti medeni, kültürel, sosyal, ekonomik, siyasi veya coğrafi açıdan bir zemine oturtur. İşte bu zemin uluslararası alandır. Tarihçi bir anlamda devlete uluslararası tarih alanında bir yer açmaya çalışır. Elbette bunu yaparken öteki devletleri ve onların işgal ettikleri pozisyonları dikkate almak zorundadır. Ancak, bu çaba sırasında çok önemli bir açmaz bulunmaktadır: Siyasi tarih, belge bağımlılığı sendromuna sahiptir (Criss, 2006). Yani devlet arşivlerinden derlenecek bilgi ve belgelerle tarihte ne olup bittiğinin tam anlamıyla ortaya çıkarılması esastır, ancak, çoğu durumda bu bilgi ve belgelere ya hiç ulaşılamaz veya ilgili devletin ya da kurumun izin verdiği kadar ulaşılabilir. Bu da gerçeklerin ortaya çıkarılmasında önemli bir açmazdır. Bu yönüyle hem ulusal ölçekte devletlerin tarihinin olduğu gibi yazılabilmesi hem bunlardan yararlanılarak daha kapsayıcı bir insanlık tarihi resminin çizilmesi yöntemsel düzeyde aşılması zor kısıtlara sahiptir. Tarihyazımının ulusal düzeyden küresel düzeye çekilmesindeki önemli etkenlerin başında kuşkusuz küreselleşme ve medeniyet algısındaki dönüşüm gelmektedir. Geleneksel medeniyet tarihçilerinin kavramlaştırdığı şekliyle medeniyetlerin tek tek ve birbirlerinden görece özerk bir konumda olmadıkları, aslında insanlık tarihi boyunca ortaya çıkmış medeniyetlerin bir zincir gibi birbirine bağlı oldukları, birbirlerini besledikleri, onları temsil eden siyasal yapılar zamanla yok olsa da medeniyetlerin pek çok niteliklerinin daha sonrakiler içerisinde eridiği varsayılmıştır. Böylece medeniyet kavramlaştırması çoğuluktan tekelliğe doğru kaymıştır (Ateş, 2008).

Bu çerçevede modern dönemdeki tarihyazımının, iki temel dinamiği olduğu ileri sürülebilir. *Birincisi* modern devletin ortaya çıkışıdır. Yukarıda da ifade edildiği üzere 1648 yılındaki Westphalia Antlaşması, Avrupamerkezli modern devletin gelişim tarihindeki

en önemli olay olarak kavramlaştırılır. Antlaşma ile devletler, hukukun birer öznesi olarak kabul edilmiştir. Antlaşmanın ortaya koyduğu en önemli sonuç, ilerleme fikridir. İlerleme, ancak, özgürlükle mümkün olabilir. Özgürlük ise Katolik hegemonyasına karşı Protestan bir olgu olarak gelişmiştir (Koskenniemi, 2011). Hristiyanlığın anlaşılmasının kilisenin tekelinde olmadığı, okuma-yazma bilen her bireyin metinleri okuyarak dini kendisinin anlayabileceği yolundaki Protestan eğilim, aynı zamanda dinin özel alana münhasır bir olgu olduğu düşüncesini yerleştirmiştir. Böylece Avrupa'da Protestanlığın gelişimi ile kamu alanındaki laik uygulamaların gelişimi paralel gitmiştir. Protestan dünya görüşü, takip eden dönemde dinin kamusal alanda işgal ettiği yer konusunda mezhepsel ayrımları ortadan kaldırmış, siyasal erkin laik niteliği tebarüz etmiştir. Hangi mezhebi benimserse benimsesin egemen bütün modern devletler, benzer aktörler olarak tarih sahnesine çıkmaya başlamıştır. Mutlak egemenliğini sağlamlaştırma gayretindeki Avrupalı monarklar, tarihi, siyasal bir araç olarak kullanmıştır. Siyasi tarih ile ideoloji iç içe geçmiştir (Yurdusev, 2006).

Siyaset ideolojiden, siyasi tarih de ideolojiden bağışık olamaz. İdeoloji toplumsal süreçte icra edilen siyasette taraflara indirgemeci bir zihniyet kazandırır. Siyasal mücadelede taraflar daha basitleştirilmiş amaçlar ve yöntemlere yönelerek siyasetin nihai hedefi olan iktidarı ele geçirmeye çalışır. Bunun hikâyesi yazılırken doğal olarak tarihçiler de kendi ideolojik tercihlerini ortaya çıkan metinlere yansıtır ve karşımıza siyasi tarihin ideolojik yönü çıkar. Antlaşmayı takip eden dönemde Avrupa'daki mutlakiyetçi krallar egemenliklerini, dolayısıyla toprak bütünlüğünü sağlayabilme çabası içinde "ulusal tarih"i yeniden yazmaya, böylece farklı inanç, mezhep ve etnik kökene mensup uyruklarını ortak bir tarih algısında birleştirmeye çalışmıştır. Bu süreçte milletleri âdeta "hayali cemaatler" (Anderson, 1983) olarak inşa edilmiştir.

19. yüzyıl sonundan itibaren dünyanın diğer bölgelerindeki ulus-devletleşme süreci de benzer bir seyir izlemiştir. Örneğin Türkiye'de modern dönemde Batılılaşmanın simgesel başlangıcı kabul edilen Tanzimat'tan itibaren yıkılışa kadar geçen dönemi kapsayan Osmanlı tarihinin daha sonraki Cumhuriyet döneminde yazımı sırasında, yeni devletin ideolojisinin çok belirleyici olduğu ve geçmişin bu ideolojik bakışın öncelikleri doğrultusunda yeniden inşa edilmeye çalışıldığı gözlenmektedir. Cumhuriyet Döneminde desteklenen çalışmalarla yeni devletin ideolojisine göre bir Osmanlı tarihi yazımının öne çıkarıldığı görülebilir (Köksal, 2010). Her devlet kendinden önceki döneminin tarihinin yazılmasına öncülük ederken sonuçta kendi konumunu yüceltici öğeler üzerinde durmuştur. Ulusdevlet dinamiği doğrultusundaki tarihyazımı daha çok devlet içi unsurları ilgilendiren, birlik, beraberlik ve bütünlük oluşturma kaygısı taşıyan bir süreçtir.

İkincisi ise küreselleşme ve Batı tipi tekil medeniyet algısının dayatması karşısında modern devletin kendisini dünya konjonktüründe sağlam bir yere oturtma gayretidir. Medeniyetin tekil veya çoğul biçimde kavramlaştırılması (O'Hagan, 2002) kültür

eksenindeki düzenin anlaşılması açısından önemlidir. Acaba dünyanın farklı coğrafyalarındaki kültürler ayrı birer medeniyeti mi temsil etmektedir, yoksa bütün bunlar tek bir insanlık medeniyetinin parçaları mıdır? Medeniyetin tekil biçimde kavramlaştırılması hâlinde bugün “Batı medeniyeti” olarak tanımlanan olgunun, insanlık tarihindeki birikimin geldiği son aşama olarak algılanması gerekir. Yani Batı medeniyeti, aslında kendisinden önceki medeniyetlerin kazanımları üzerine kurulmuştur, münhasıran Batılıların bir medeniyeti olarak değerlendirilmez. Sami dinleri olan Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam, antik Orta Doğu ve Akdeniz medeniyetleri ve Roma, bugünkü Batı medeniyetinin kurucu unsurları olarak ele alınabilir. Elbette kurucu unsurların sadece bunlarla sınırlandırılması da söz konusu değildir.

Sonuçta antik medeniyetler daha uzaktaki başka medeniyetlerle alışveriş gerçekleştirmiştir. Bu kapsamda tekil kavramlaştırma bağlamında Batı medeniyeti, insanlığın ortak mülkü olarak ele alınabilir. Medeniyetin çoğul biçimde kavramlaştırılması hâlinde ise Batı medeniyeti kendisini diğerlerince kurulan ortak bir medeniyet değil, tam tersine diğerlerini mağlup ederek kurduğu ve sadece Batı’ya ait olan bir medeniyet hâline gelir. Bu durumda Batı medeniyeti ötekilerle sürekli bir rekabet hâlinindedir ve kendisini yenilemek zorunda kalmaktadır. Diğer medeniyetler her an Batı medeniyetini tehdit etmektedir. Bu tehdidin başarıya ulaşması hâlinde Batı medeniyeti üstünlüğünü kaybedebilecek ve yeni gelen medeniyet dünya hegemonyasını ele geçirebilecektir. Huntington’un “Medeniyetler Çatışması” tezi (Huntington, 1993) bu anlamda çoğul medeniyet tasavvurunu öne çıkarmaktadır.

Bugünkü tarihyazımında Batı medeniyeti, kendisini ötekilerden farklılaştıran bir algıya ve kimliğe sahiptir (O’Hagan, 2002). Küreselleşmenin zorlamasıyla ortaya çıkan tekil tarihyazımı çerçevesinde toplumların öncelikli amacı, küresel temaşa alanında daha etkin bir konuma gelebilmektir. Ancak burada gelişmiş Batılı ülkelerle az gelişmiş öteki ülkeler arasında bir ayrıma gitmekte yarar vardır. Batılı devletler, küresel tarih ve medeniyet olgusunu elbette kendi tarihleriyle ve Batı medeniyetiyle özdeşleştirme uğraşı içindedir, zorlayıcı bir konumdadır, üstünlüğün devam ettirilmesi temel hedeflerden biridir. Bu bağlamda Batılı ülkeler, Batı medeniyeti olgusu etrafında bütüncül bir tarihyazım işine girişmektedir. Ortak medeniyet algısı Batılı devletleri küresel ekseninde birleştirici bir çimento görevi üstlenmektedir. Oysa az gelişmiş ülkeler açısından durum tam tersidir. Bunlar, bahse konu bütüncül tarihyazım sürecinde tamamen pasif bir konumda bulunmaktadır. Ya Batı tarafından yazılan tarihe kendilerini eklemeye ve alan kazanma uğraşında veya bu süreci tamamen yadsıyarak âdeta Avrupamerkezci tarihin dışında kalmaktadır. Tercih hangi yönde kullanılmış olursa olsun, sonuçta belirleyici çerçeve modern devletler sistemi ve bunun devletlere dayatmış olduğu bir kısım davranış kalıplarıdır.

Modern Devletler Sistemi ve Avrupamerkezcilik

1648 yılındaki Westphalia Antlaşması ile devletin egemenliği mutlaklaşma eğilimine girmiştir. Devlet iki bağıdan kurtularak egemenliğini mutlaklaştırmıştır. Birincisi imparatorluk ve kilisenin en üstte yer aldığı hiyerarşik yapıya tabiiyetten, ikincisi ise feodal beyliklerin yarı egemen yerelliğinden kurtulmuştur (Teschke, 2003). Westphalia Antlaşması, modern uluslararası sistemin laik anayasası gibi de nitelendirilebilir (Straumann, 2008). Zira Roma Katolik Kilisesi'nin egemen devletlerin iç işlerine karışmasına son verilmiştir. Böylece devletler arasındaki rekabet ve mücadele din kisvesinden kurtarılarak "güç" bağlamına oturtulmuştur. Uluslararası politikanın tanımlanmasında güç merkezi bir yere sahiptir. Hatta bu yüzden devletler arası ilişkiler "güç politikası" olarak tanımlanır (Morgenthau, 1992). Uluslararası alanda devletler sahip oldukları gücü ekserileştirmeye, böylece kendileri için güvenli bir ortam yaratmaya çalışır. Uluslararası barışın ve istikrarın şartı, devletlerin güçlerinin onlar arasında savaşa meydan vermeyecek şekilde dengelendiği durumdur (Baldwin, 2002). Batı'nın dünya politikasında merkezi bir konuma gelmesi fiziki gücünün diğerlerine kabul ettirilmesiyle mümkün olmuştur (O'Hagan, 2002).

Devlet, egemenlik ve ülke (territory) uluslararası ilişkiler pratiğinde ve araştırmalarında temel olgulardır. Klasik tarihyazımı da zaten önemli oranda bu olgular üzerinden yapılır. Bunlar tarih boyunca sosyal ve siyasal olarak inşa edilmiştir. Devletler arası pratikler içinde yer alan tanıma, anlaşma yapma, diplomasi, uluslararası hukuk, savaş ve barışın koşulları, egemenlik ve ülkesellik ilkeleri tarafından belirlenir. 16. yüzyıldan itibaren Batı Avrupa'da şekillenmeye başlayan ve günümüzde bütün dünyada yaygınlaşan, egemenlik ve ülkeselliğe dayanan modern devletin temel nitelikleri tarihsel bağlamdan kopartılmış ve bunlara her zaman ve her yerde şeklinde evrensel bir geçerlilik atfedilmiştir. Böylece modern devletler sistemi Batı'yla özdeşleştirilmiştir. Avrupamerkezcilik sonuçta ideolojik bir tercihtir ve modern tarihyazımının yadsınmaz bir niteliğidir.

Antik Yunan hem genel olarak modern siyaset bilimine hem de daha özde modern uluslararası ilişkilere ilham kaynağı olmuştur (Schmidt, 2002). Antik Yunan, bugün Yahudi-Hristiyan ve antik Roma ile birlikte, Batı toplumunun dayandığı üç temelden biridir. Batı'nın ayrıcalıklı konumu ve öteki toplumlara üstten bakışı bu noktadan başlar. Çünkü Yunan site devletinde siteye mensup bireyler (erkekler) sitenin onurlu yurttaşları olarak kabul edilirken site dışındaki alanda yaşayan diğer toplumlar "barbar" olarak kategorize edilmiştir. Barbarlar yönetilmeye muhtaçtır ve köleleştirilmeye müsaittir. Bu anlayış, Avrupalıların yükselişe geçmesiyle birlikte Avrupa dışı toplumlara bakışın tarihsel temelini hazırlamış olur.

15. yüzyıl sonundan itibaren Avrupa, dünyanın geri kalanına doğru genişlemeye başlamış, böylece bugünkü anlamda Avrupamerkezcilik yaklaşık altı asırlık dönem içinde

çeşitli evrelerden geçerek inşa edilmiştir. Avrupa'nın genişlemesi sürecinde yabancılaşma içsel bir motor gücü olmuştur. Tabiat ile beşerin birbirine karşıtlığı ve birbiriyle mücadelesi üzerinden oluşturulan tezle Avrupa, tabiat üzerinde tahakküm kurmaya girişmiştir. İşte bu bağlamda Avrupa dışındaki coğrafyalar, üzerinde tahakküm icra edilebilecek tabiatın bir parçası olarak değerlendirilmiştir (Rashid, 2012). Kolonileştirme, köleleştirme ve yağma-talan bu anlayışın doğal sonuçları olarak görülmüştür. Avrupa "kendi kendine yeter" toplum olmaktan çıkarak önce yağmaya, ardından ise ticarete, üretime ve sömürüye yönelmiştir. Zaten Avrupa'daki ilk sermaye birikimleri İspanyollar ve Portekizliler tarafından yapılmış, daha sonra bu sermaye önce İngiltere daha sonra ise Fransa'da üretim sürecine geçilmesinde kullanılmıştır.

Avrupa'da feodal sistemin yıkılmasında ticaretin gelişmesi önemli etkenlerden biridir. Yerel sınırlardan kurtulan ticaret, modern ulus-devletin ortaya çıkışında işlevsel olmuştur. Ekonomik ve siyasal yapı arasındaki etkileşim Avrupa'nın Orta Çağ'dan çıkışına zemin hazırlamıştır. İlerleme vaadi medeniyet tasavvuruyla ilişkilendirilmiş, medeni olmayanları –barbarları– medeniyet standardına getirme çalışmasının bir parçası olarak savaş dâhil bütün zorlayıcı pratikler Avrupalılar tarafından meşrulaştırılmıştır. Aslında genişlemenin bu ilk evresinde Avrupalılar tarafından ortaya konan pratikler önceki medeniyetlerin pratiklerinden niteliksel yönden bir fark taşımaz. Zenginleşme, daha etkin araçlara sahip olma, diğerlerini kolonileştirme, ticareti geliştirme ve siyasal tahakküm kurma gibi eğilimler önceki medeniyetlerin genişlemesinde de mevcuttur.

17. yüzyıldan itibaren Avrupa'nın gittikçe artan maddi gücü, onun aynı zamanda düşünsel alandaki etkinliğinin yükselmesini beraberinde getirmiştir. 18. yüzyıla gelindiğinde "Aydınlanma" felsefesi pek çok alanda kendini göstermiş (Buzan, & Lawson, 2013) ve bütün insanlığa öncülük iddiasına sahip olmuştur. Oysa 18. yüzyıl ortasına gelinceye kadar Çin ve Hindistan, üretim tekniklerinin pek çoğunda en modern durumu temsil ediyordu ve bu Asya kültürleri ilerlemenin, refahın ve zenginliğin temsilcileri konumundaydı. Özellikle 19. yüzyılda hızlanan sanayileşme, dünyanın geri kalanı üzerinde Avrupa'nın maddi gücünü hızla yükseltmiş, bu durum Avrupamerkezci bakış açısının inşasına katkı sağlamıştır. 19. yüzyılda hız kazanan emperyalizm, "ilerleme" düşüncesiyle birleştirilmiş ve meşrulaştırılmıştır. "Avrupa mucizesi" Avrupamerkezci biçimde hikâyeleştirilmiştir.

20. yüzyıl başına kadar Avrupa'nın dünya üretimi içindeki payı, çok da önemli sayılamayacak ölçüdeydi. 1700 yılı itibarıyla dünyadaki üretimde Asya'nın payının % 61, Avrupa'nın payının ise % 31 olduğu tahmin edilmekteydi. Oysa 1913 yılına gelindiğinde bu resim tamamen tersine dönmüştü. Asya'nın dünya üretimi içindeki payı % 24'e düşmüş, Avrupa'nın payı ise % 68'e çıkmıştı (Buzan, & Lawson, 2013). Bu sayı, 20. yüzyıl başına gelindiğinde dünya ekonomisi içindeki güç dengesinin tamamen Avrupamerkezli hâle geldiğini göstermektedir. Bu gelişmeye paralel olarak başta tarihyazımı olmak üzere fiziki ve sosyal bilginin üretilmesinde ve yeniden işlenmesinde

Avrupa'nın öncülüğü ve merkezî konumu sağlamışmıştır. Maddi güç ve zenginlik, bunlara sahip olanların manevi değerlerinin kabul görmesini hızlandırmaktadır. Ayrıca dünyayı derinden etkileyen iki büyük dünya savaşının Avrupamerkezli olarak cereyan etmesi, bir anlamda Avrupa'nın gücünü temsil etmiş ve ötekilerin periferi özelliğini pekiştirmiştir. Zaten Soğuk Savaş sona erdikten sonra ortaya atılan Batı'nın muzaffer olduğu ve tarihin sonunun geldiği tezinin temelinde, Batı dışı alternatifin mağlup olarak görülmesi (Fukuyama, 1992) varsayımı bulunur.

Batı Avrupamerkezli medeniyetin dünyaya genişleme ve onu denetimi altına alma serüveninde en dikkate değer kırılma noktası, elbette Sanayi Devrimi'dir ki bu gelişme, Avrupa'nın daha önceki medeniyetlerden farkını oluşturmuştur. 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İngiltere'deki dokuma tezgâhlarının el yapımı özellikten çıkıp üretim bandı şeklinde birer makineye dönüştürülmesiyle başlayan Sanayi Devrimi, ardından buharlı makinelerin icat edilmesi, kömür ve demirin hassas ham maddeler olarak ortaya çıkışına neden olmuştur. Daha önceki dönemde evlerde el tezgâhlarında dokunan kumaşlar, artık fabrika adı verilen toplu çalışma alanlarında gelişmiş tezgâhlarda dokunmaya başlamıştır. Bu durum, Avrupa'nın ekonomik ve sosyal yapısını derinden dönüştürmüştür. Seri üretim olgusu gelişmiş, ayrıca aynı mekânı paylaşan işçilerin zaman içerisinde ortak sınıfsal bir kimliğe geçişi sağlamıştır. Nitekim 1830-1850'li yıllar arasında Batı Avrupa'da yaşanan işçi devrimleri, bu gelişmenin sonuçlarıdır. Buhar makinesi gemi inşasında ve taşımacılığında köklü değişikliklere neden olmuş, ayrıca Avrupa'da kara parçaları üzerindeki demir yolu ağının gelişmesini sağlamıştır. Taşımacılıktaki köklü dönüşümün gerisindeki itici güç seri üretim olmuştur. Böylece hem fabrikanın ihtiyaç duyduğu ham maddenin bol miktarda ve en kısa sürede temin edilmesi hem üretilen ürünlerin pazara hızlı ulaştırılması sağlanmıştır. Ayrıca ticari sömürgecilikten sanayi evresine geçiş Batı Avrupa ile sömürgeler arasındaki ilişkileri de köklü biçimde dönüştürmüştür. Sömürgeler, artık sadece zenginliklerin talan edilebileceği coğrafyalar değil, bundan daha önemli olarak seri üretimin ihtiyaç duyduğu ham maddenin temin edileceği arz kaynakları ve üretilen ürünlerin satılacağı pazarlar olarak görülmeye başlanmıştır. Böylece sömürgeler, yatırım yapılabilecek alanlar olarak öne çıkmıştır. Sanayi Devrimi'nden sonra vuku bulan Batı Avrupa-diğer coğrafyalar ilişkisi, bu yüzden artık salt ticari sömürgecilik olarak değil, daha çok yeni-sömürgecilik veya emperyalizm olarak nitelendirilir. Sonuçta Avrupa, sanayi devriminin neden olduğu gelişmeler yoluyla daha önceki medeniyetlerin yapmadığı bir şeyi yaparak dünyadaki bütün coğrafyaları içine alan bir sistem kurabilmiştir. Bugün itibarıyla artık dünyadaki bütün toplumlar, Avrupa'nın sahip olduğu gelişmişlik ve refah düzeyine ulaşabilmenin hesaplarını yapmaktadır. Avrupa medeniyeti, kendisini, ulaştırılması gereken bir standart olarak herkese kabul ettirmiştir.

Dünya tarihinde Avrupamerkezli olarak yaşanan bu değişimin merkezinde yer alan olgulardan biri de kuşkusuz ulus-devletin ortaya çıkışıdır. Ulusal çıkar doğrultusunda rekabet küreselleşmiş, bu süreç devletler arasında inşa edilen bir kısım pratiklerle

yönetilmeye çalışılmış ve bu pratikler dünyaya yayılma eğilimine girmiştir. Burada devletler arası pratiklerden en kayda değer olanlarından ikisi üzerinde kısaca durulmuş ve bunların Avrupamerkezciliği dünyaya genelleştirdiği gösterilmiştir. *Birincisi* diplomasidir. Diploması, modern uluslararası politikanın “başat kurum”u olarak ele alınır. Diplomasinin gelişiminde mutlak egemenliğe dayalı modern devletin yükselişe geçmesinin payı büyüktür. Aynı şekilde diplomatik pratiklerin yaygınlaşması devletler arasındaki rekabeti teşvik etmiştir. Diploması ve savaş, karşıt olgular şeklinde kavramlaştırılır. Bu çalışma kapsamında devletler arası pratiklerde diplomasinin iki temel işlevi önemlidir: temsil ve iletişim (Jönsson, 2002). Diplomasinin temsil işlevi yoluyla modern devletler arasındaki pratikler katı kurallara bağlanır, bir anlamda mutlak egemenlik öznelerini devletlerin oluşturduğu uluslararası toplum (Bull, 1977) içinde tescil edilir ve pekiştirilir. Bunlar da diplomasinin iletişim işlevi sayesinde pazarlık ve müzakere kanallarına dökülür. Bu yolla devletler aralarındaki sorunları ve anlaşmazlıkları şiddete başvurmadan çözmeye çalışır. Bu pratik bir taraftan uluslararası düzeni korumaya ve barışı sağlamaya katkı yaparken aynı zamanda devletlerin varlığını, dokunulmazlığını ve münhasır egemenliğini garantiye alır ve yüceltir. Sonuçta uluslararası toplum içinde devletlerin mutlak egemenliği milletlerin self-determinasyon hakkının icrasını temsil etmiş olur. Bağımsız ve egemen bir devlete sahip olmaya çalışan her topluluk, bu ilkelere riayet ederek siyasal varlık statüsüne kavuşur.

İkincisi uluslararası hukuktur. Westphalia Antlaşması’nı takip eden dönem içinde egemen ve eşit ulus-devletler arasındaki ilişkilerde diplomatik pratiklerin yanında bir kısım temel hukuk kuralları da şekillenmeye başlamıştır. Avrupalı devletlerin dünya politikasındaki ağırlıklarının artışına paralel biçimde uluslararası hukukun tarihi, Avrupa medeniyetinin genişlemesiyle özdeşleştirilmiştir. Devletlerin egemenliği ve eşitliği, siyasal bağımsızlığı, toprak bütünlüğü, iç işlerine karışmama gibi bir kısım pratikler uluslararası hukukun temel prensipleri hâline getirilmiştir. Modern devletler, söz konusu hukuk sisteminin temel öznesi addedilmiştir. 1904 yılı itibarıyla dünyada uluslararası hukukun öznesi konumunda olan 46 devlet vardır. Bunların 22’si Avrupalı, 21’i Amerikalı, diğer 3’ü ise Japonya, Liberya ve Kongo’dur (Koskenniemi, 2011). Ancak Avrupamerkezli biçimde gelişen modern devletler hukuku sisteminin, antik dönem kaynaklarından beslendiği de dikkate alınmalıdır.

Uluslararası hukukun dünyaya genelleşmesinde kolonileştirme ve sömürgecilik önemli bir yer işgal eder. Örneğin 1885 tarihli Berlin Konferansı sonuç bildirgesinde, dünyanın “medenî” ve “barbar” milletlerden oluştuğu açıklanmıştır. Medeni kısım, Avrupa kültürüne ait olanlardır. Avrupa’nın dönüşümü ve yükselişi doğrusal bir çizgide tahayyül edilmiş ve “insanlığın ilerlemesi” şeklinde kavramlaştırılmıştır. Bu yaklaşım eski dönemlerden beri hâkim bir tarihyazımı yaklaşımı olan döngüsel anlayışı ters yüz etmiştir. Döngüsel tarih anlayışının en olgun analizi, İbn Haldûn’un *Mukaddime*’sinde (Uludağ, 2011) bulunur.

Uluslararası hukuktaki Avrupa belirleyiciliği Westphalia Antlaşması ile başlamış, 1945 yılında BM'nin kurulmasıyla diğer milletlerin tam anlamıyla katılımına açılmıştır. Ancak, diğerlerinin katılımı uluslararası hukukun temel felsefesine bir meydan okuma ve alternatif önerme şeklinde değil, Avrupalı devletlerin sahip olduğu hakların diğerlerine genişletilmesi şeklinde gelişmiştir. Modern uluslararası hukukun yazımı Avrupa kültür ve medeniyetinin genişlemesiyle paralel bir seyir izlemiştir. Bu genişleme sırasında Avrupalı güçler “hakkın sahibi” medeni milletler olarak kavramlaştırılırken ötekiler “haktan yoksun” ve “köleleştirilmeye müsait barbar kavimler” olarak tasvir edilmiştir. Bu bakış açısı, klasik Yunan site devletlerinin dış dünyaya bakışının tipik bir tekrarıdır başka bir şey değildir. Dünyanın geri kalan bölgeleri ana ülkenin refahına katkı sağlayan maddi araçlar, hatta hak olarak düşünülüyordu (Tekeli, 1998). Batılılar Doğu'yu ele alırken tamamen kendilerini merkeze koymuşlar ve mevcut çıkarları doğrultusunda kendilerine hizmet edecek bir Doğu inşa etme işine girişmişlerdir (Said, 2012).

Günümüze gelindiğinde, geçen yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaşanan değişiklikler neticesinde uluslararası hukukun konuları da genişleme eğilimine girmiştir. Ticaret ve ekonomik faaliyetlerin serbestleştirilmesi, az gelişmiş ülkelerin kalkınma sorunları, çevrenin korunması, insan haklarına riayet gibi konular Avrupa'ya münhasır “aydınlanma” ve “medenileşme” idealleri çerçevesinde ilerlemeci söylemlerle dünyanın hepsini kapsar bir duruma gelmiştir (Koskenniemi, 2011). Küresel ölçekte taraf, hatta bazı özel koşullarda taraf olmayan devletler açısından bağlayıcı bir nitelik kazanan pek çok uluslararası sözleşme imzalanmıştır (1949 Viyana Konvansiyonları, BM Şartı, Soykırımın Yasaklanması Sözleşmesi gibi), bunlar doğrultusunda bazı uluslararası kurumlar kurulmuş (Uluslararası Adalet Divanı, BM, Uluslararası Ceza Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gibi), böylece dünyanın her noktasının aynı medeniyet ölçütü nispetinde ilerlemesi hedeflenmiştir. Mevcut uluslararası hukuk çerçevesinde, örneğin self-determinasyon ilkesi hemen hemen herkes tarafından kabul edilmiş vaziyettedir. Bugün ulus-devletleşme süreci gelişmiş Batı'da göreceli olarak istikrarlı biçimde yönetilebilmektedir. Yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, özerkliğin tanınması, yerel kültür ve kimliğin yaşam alanına dokunulmaması yoluyla bugün Avrupa'da var olan pek çok ayrılıkçı eğilim, mücadelesini daha barışçıl bir şekilde vermektedir (Bask, K.İrlanda, İskoçya, Korsika gibi). Ayrıca ulus-devlet ötesi siyasal bir yapı olarak ortaya çıkan Avrupa Birliği, kıta içindeki mikro-bölünmelerin aslında makro düzeyde bir arada tutulmasının aracı vaziyetindedir. Oysa ulus-devletleşme sürecini sağlıklı biçimde yönetemeyen Avrupa dışı coğrafyalarda bu ilkenin uygulanması yoluyla dünyadaki ulus-devlet sayısı sürekli biçimde artmaktadır. Avrupamerkezli olarak ve modern devlete bağımlı biçimde gelişen uluslararası hukuk ilkeleri ve pratikleri, tıpkı diplomaside olduğu gibi tarihin Avrupamerkezci biçimde ele alınmasına yol açmıştır. Hem Avrupalı devletlerin gelişimi böyle bir seyir izlemiş hem de Avrupa dışı coğrafyalardaki devletlerin eğilimleri bu yönde olmuştur. Böylece dünya politikasındaki güç ağırlığını temsil

eden diplomasi ve uluslararası hukuk gibi pratikler yoluyla dünyadaki herkes, kendisini Avrupa'ya göre konumlandırma gayreti içine girmiştir.

Sosyal bilimlerin bir dalı olarak "Uluslararası İlişkiler" disiplininin tarihi, yüz yıllık bir geçmişe dayanmaktadır. Modern devletler arası ilişkilerin tarihi, yaklaşık dört asırlık bir geçmişe sahiptir. Oysa devletler arası ilişkilerin tarihi ise insanlık tarihiyle eş bir geçmişe sahiptir (Ateş, 2009a). Bugün bu alanda Avrupa merkezli pratiklerin hâkim olmasının en önemli açıklaması, dünya politikasında sahip olunan ağırlıktır. Bunun sonucunda tarihyazımı da Avrupa esas alınarak icra edilmektedir. Sosyal bilimlerdeki özelleşmede bile bu durum kendisini kısmen göstermektedir. Uluslararası ilişkilerin münhasır bir araştırma alanı hâline gelmesiyle devletlerin birbirleri üzerinde veya genel olarak uluslararası politika alanında etkinlik kazanma süreçleri arasında çok yakın bir ilişki vardır. Örneğin Soğuk Savaş döneminde Uluslararası İlişkiler bir "Amerikan disiplini" olarak tasvir edilmiştir (Hoffmann, 1977). Bunun nedeni, yeni doğan bu sosyal bilim alanının icra edildiği dönemde ABD'nin dünya üzerinde hegemon vaziyette bulunmasıdır. Devlet merkezli uluslararası ilişkiler çalışmalarında devletler, tarihsel bağlamdan ve mekândan kopartılarak insanlık tarihi boyunca belirli şekillerde var olagelmış evrensel yapılar şeklinde arz edilir. Oysa evrensel olarak var olanın devletten ziyade söz gelimi milletler olduğu ileri sürülebilir. Zaten bu yüzden, devletler arası politika kavramından ziyade "uluslar" arası politika kavramı daha yaygındır. Modern dönemde devlet ve ulus olguları ülkellik üzerinden tam olarak birbiriyle örtüştürülmüş olduğundan bugün uluslararası politika dendiğinde sadece devletler arası ilişkiler anlaşılmaktadır. Siyaset bilimi, sosyal kuram ve uluslararası ilişkiler yaklaşımlarında Avrupa tarihinde 15. yüzyılı takip eden dönemde yaşanan göç hareketleri, kolonileştirme ve sömürgecilik eleştirel bakış açısından azade kılınarak âdeta doğallaştırılır. Diğer toplumların benzer şeylere girişmesi bugün artık neredeyse imkânsız görülmektedir. Bu imkânsızlık, fiziki şartların olmaması anlamında değil, Avrupa'nın dünyaya hâkim kıldığı değerler çerçevesinde kavramlaştırılan ahlakilik kapsamında tanımlanmaktadır.

Siyaset kuramıyla uluslararası ilişkiler birbiriyle yakından ilgilidir. Çünkü iktidar mücadelesi, sadece sınırları kesinleştirilebilen belirli bir toplum içinde vuku bulmaz. Tam tersine toplum içindeki iktidar mücadelesi, toplumun –ki toplumun modern dönemde en belirleyici tanımlayıcısı devletin sınırlarıysa– ötesine taşar. Böylece devletler arasında sonu gelmeyen bir iktidar mücadelesi yaşanır. Uluslararası ilişkiler alanında yapılan temel çalışmalar, tabiatı itibarıyla o günkü dünya politikasında etkin olan devletler arasındaki ilişkiler üzerinden yürütülmektedir. Bu durumda uluslararası ilişkiler çalışmaları barışın korunma şartlarını bulmayı hedeflerken aynı zamanda statükonun devam ettirilmesinin koşullarını öne çıkarmış olur.

Uluslararası ilişkilerdeki tarihyazımı, doğal biçimde Batı dışı toplumların dünya politikasındaki varlığını görmezden gelmeye yönelir. Çünkü bunların mevcut dünya politikasındaki rolü, gelişmiş ülkeler arasındaki güç mücadelesine sahne olmaktan öteye geçmez. II. Dünya Savaşı'nın ertesinde her ne kadar Batı tipi modern ulus-devlet

dünyaya yaygınlaşmış olsa da modelin her yerde aynı şekilde işlevler üstlendiğini ve benzer niteliklere sahip olduğunu iddia etme zordur. Bu noktada gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasında bir ayırım yapmak gerekecektir. Her iki coğrafyada devlet, egemenlik, eşitlik, diplomatik pratikler, iç işlere karışmama, ülkesellik ve uluslararası hukuk kurallarından anlaşılan ve pratiklere yansıyan davranışlar farklılıklar arz edebilmektedir. Buna karşın modern tarih, sonuçta Batı merkezli olarak yazılmıştır. Bu yazımda Batı'da vuku bulan ve dünya politikasını etkileyen büyük dönüşümler önemli rol oynamıştır: Coğrafi Keşifler, Avrupa'daki din savaşları, imparatorlukların yıkılması, denizsızı sömürge imparatorluklarının kurulması, Sanayi Devrimi, Fransız Devrimi, ulus-devletleşme, işçi devrimleri, dünya savaşları bunlar arasındadır. Batı dışında yeşeren modern devletler de kendi varlıklarının temelini buraya dayandırmıştır.

“Öteki Dünya”nın Modern Devletler Tarafından Yeniden İnşası

Avrupamerkezli bir şekilde gelişen modern devletler sistemi sonucunda Batı dışı toplumlar yeniden inşa edilmeye başlanmıştır. Bu süreç iki yolla gelişmiştir: *Birincisi* 16. yüzyıldan itibaren Avrupa devletlerinin sömürgecilik yarışı ve emperyalizmdir. Bu evrede sömürgeci ülkeler, tahakküm kurmak amacıyla, Avrupa dışındaki dünyayı kendilerine göre kurmaya girişmiştir. Örneğin Batılılar tarafından yazılmış olan ve modern Afrika devletleri tarafından devam ettirilen tarih anlayışında, kıta “ilkel insan” düzeyine tekabül etmektedir. Bu yolla Afrika'nın sömürgeleştirilmesi Avrupalı devletler için doğal bir hak olarak değerlendirilmiştir.

Sömürge döneminin bir kalıntısı olarak Avrupalılar hâlihazırda bütün Afrika araştırmalarında olduğu gibi arkeolojiyi de kontrol etmektedir. Bugün Afrika araştırmalarındaki uzmanların hemen hepsi kıtanın her şeyini üç asır boyunca kontrol eden Avrupa kökenlidir. Bunların bazıları etnik olarak Avrupalı olmasalar da almış oldukları eğitim ve kültür nedeniyle zihinleri Avrupalıdır. Dolayısıyla arkeolojisi, müzeleri, antik yazıtları, bunların incelenme ve araştırma sonuçları, kütüphaneleri vs. ile Afrika tarihinin yazımı Avrupalıların elindedir (Andah, 1995).

Sömürgecilik ve emperyalizm dönemindeki Afrika çalışmaları, iki noktadan kıtanın tarihini Avrupalı merkezli yapmıştır: İlki, Avrupalı güçler kara kıtayı paylaşma ve sömürmeye dönük politikalarında kıtada var olan tarih ve kültür paradigmasını ters yüz etmeye koyulmuştur. Böylece Afrika'nın kendi tarihiyle bağı koparılmıştır. Diğeri ise arkeolojik ve antropolojik çalışmalarla, Afrika tarihi Avrupalının gözünden yeniden inşa edilmiştir.

Belçikalılar Kongo'ya vardığı zaman, kanlı düşmanlıklar ve köle ticaretinin kurbanları olmuş insanlarla karşılaştılar. Belçika kamu görevlileri, misyonerleri, doktorları, kolonicileri ve mühendisleri siyah nüfusu adım adım medenileştirdiler. Kara yolu, demir yolu, limanlar, havaalanları, fabrikalar, madenler, okullar ve hastaneler yaparak modern şehirler yarattılar. Bu çalışmalar yerli nüfusun yaşam koşullarını hayli iyileştirmiştir (Vanthemsche, 2006).

Bu ifadeler, günümüz Kongo'sunda ilkokul çağındaki çocuklara okutulan eğitim kitaplarında yer almaktadır. Oysa Kongo yarım yüzyıldan fazla bir zamandır bağımsız bir devlettir. Ancak sömürgeciliğin dili aradan geçen zaman içinde pek değişmemiştir. Bu bakış açısı, sömürge sonrası bağımsız olan pek çok Afrika devletindeki siyasal iktidarın varlığının, aslında eski sömürgecilerle kurulan ilişkiye bağımlı olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda Said tarafından kavramlaştırılan oryantalizmin hâkimiyeti tartışmasıdır. Foucault ve Gramsci'den etkilenen Said, bilgi-iktidar, güç-söylem ve hegemonya arasındaki ilişkiyi göstermiştir. Afrika'nın belirli bölgelerinde fiili kontrol sağlayan Avrupalı güçler, o bölgeyle kendisi arasında bir çıkar ilişkisi tesis etmiş, buna göre bir söylem geliştirmiş ve hegemonik araçlar vasıtasıyla bu söylemini Afrikalı toplumlara kabul ettirmiştir.

Afrika, Batı düşüncesindeki doğunun bir parçasıdır. Eski çağlardan beri Batı zihnindeki "doğu" imgesi, ulaşılması, ele geçirilmesi gereken zenginlik kaynağı çerçevesinde vücut bulmuştur. Modern devletin Batı Avrupa'da gelişimi ve genişleme süreci başladıktan sonra Batı, Doğu'nun zenginliğine sahiden sahip olabileceğine inanmaya ve bu yolda çaba sarf etmeye başlamıştır. Doğu'nun keşfedilmesi çalışmasında Batı elbette kendine münhasır yöntemler geliştirmiş, ideolojik bir bakış açısı kazanmıştır. Ayrıca bilimsel yöntemlerdeki icatlar Doğu'ya uygulanmış, Doğu'nun insanı dâhil her şeyi, bilimsel araştırmalara konu edilebilecek "nesne" konumuna indirgenmiştir. Bilimsel araştırmalarla nasıl ki tabiat keşfedilmeye çalışıldıysa, Doğu da aynı zihniyetle keşfedilmiş ve tıpkı tabiatın yararlanıldığı gibi Doğu'dan da yararlanmak doğal bir hak olarak değerlendirilmiştir. Batılı devletlerin güçlenmesi, denizaşırı çıkarlara sahip olmasıyla Doğu, üzerinde tahakküm kurulması gereken tabii bir varlık şeklinde kavramlaştırılmıştır. Oysa oryantalizmin birbirine zıt olgular olarak kavramlaştırdığı Doğu ve Batı arasında, sanıldığı kadar aksine derin kültürel etkileşimler olmuştur (Bileta, & Bubin, 2011).

Rusya-Batı Avrupa, Osmanlı-Avrupa, Katolik-Ortodoks, İslam-Hristiyan kültürleri arasında vuku bulan kültürel etkileşimler Avrupa kimliğinin oluşumunda işlevseldir. Doğu'nun inşasında Batılı seyyahların çalışmaları önemli bir işlev üstlenmiştir. Bunlar, seyahatnamelerini sadece Doğu'yu Batılılara anlatmayı değil, aynı zamanda Doğu'yu Doğululara anlatmayı da hedeflemiştir. Oryentalist bakış açısında dünya totalci bir yaklaşımla ikiye bölünmüş, bir tarafını içindeki farklılıklara rağmen homojen kabul edilen "Batı", diğer yanını ise "Doğu" oluşturmuştur (Bilici, 2011). İnsanlık tarihi de Batı'nın tarihi olarak kavramlaştırılmıştır. Özellikle 19. yüzyılda Sanayi Devrimi'nin zorlamasıyla girilen emperyalist politikaların bakir alanlar olan Doğu'da sorunsuz biçimde uygulanabilmesi için, Doğu'nun kültürünün, dininin, dilinin, tarihinin araştırılması pratik bir gereklilik olarak ortaya çıkmıştır. Bu çalışmalar bugün "Oryantalizm" denen külliyatı oluşturmuştur. Oysa daha önceki ticari sömürgecilik döneminde Doğu sadece yağmalanan, talan edilen, köleleştirilen bir olgu şeklinde kavramlaştırılmıştı ve bu süreçte Doğu'nun kültürünün anlaşılmasına ihtiyaç yoktu. Ancak, sanayi emperyalizmi

Doğu'da daha sistematik tahakküm modeli geliştirilmesini zorunlu kılmış, bunun için de oryantalist çalışmalar ortaya çıkmıştır. Doğu, Batılıların her türlü arzularının tatmin yeridir. Siyasal iktidar, zenginlik, ekonomik sömürü, hatta cinsel arzuların özgürce karşılanabileceği bir alandır Doğu.

Bu çerçeveden bakıldığında bugün küreselleşen dünyada turizmin gelişmesi, eski sömürgelerinin Batılı turist çekebilme adına kendilerini küresel piyasaya arz etmelerinde şaşılacak bir durum yoktur. Turizm sektörü yoluyla Doğu tam olarak Batılıların istediği kalıba sokulmakta, Batılı insanın zevklerine hizmet eder bir duruma getirilmektedir. Bugün gelinen nokta itibarıyla sömürgecilik ve emperyalizm yoluyla Batı, geçen yaklaşık dört yüzyıl boyunca, Doğuyu tam olarak kendisine göre âdeta yeniden inşa etmiştir. Sonuçta "ötekiler" in tarihi, Batı'ya göre anlaşılabilen bir değere büründürülmüştür. Bu süreç Avrupa dışındaki toplumların tarihini belirleyen dışsal etken olarak değerlendirilebilir. Kapitalizm, her olguyu metalaştırırken elbette sadece Doğu'yu belirlememiş, aynı zamanda Batı'nın değerlerinin de zaman içerisinde yeniden inşasını ve dönüşümünü sağlamış, kısacası bütün insanlığın değerlerini yeniden kurgulamıştır.

İkinci ise 20. yüzyıl başından itibaren bazı Batı dışı coğrafyalarda modern devletlerin kurulmaya başlanması, özellikle de yüzyılın ortasından itibaren Batı dışındaki bütün coğrafyaların siyasal bağımsızlıklarını kazanması ve modern devletler sistemine dâhil olmasıdır. Formel bir açıdan değerlendirildiğinde sömürgelerin siyasal statüsü değişmiş, bunlar sanki eşit partnerler gibi dünya devletler sistemine dâhil edilmiştir. Oysa bu ülkeler bağımsız olurken kolonyal miras da sırtlarına yükleniyordu. Örneğin Afrika'da bağımsızlığını kazanan pek çok ülkede bağımsızlık hareketlerini yöneten, yönlendiren fiili veya düşünsel liderlerin hepsi sonuçta Batı'da eğitim görmüştü ve Batılı zihniyete sahipti. Kurmayı hayal ettikleri siyasal yapı, Batı tipi ulus-devletti, ideal toplum ise Avrupa toplumuymdu. Sömürgecilik döneminde bizzat Batılılar tarafından doğrudan müdahale edilen Afrikalılar, bağımsızlık döneminde ise Batılı zihniyete sahip kendi liderleri tarafından Avrupalımerkezli bir dünya algısının kısıyına oturtulmuştu.

Sömürgecilik sonrası liderlerin bağımsızlık çalışmasına girişmesi Batı'ya alternatif bir zihniyet geliştirilmesini amaçlamamış, sadece Batı'nın sahip olduklarını mevcut oryantalist parametrelerde paylaşma amacı üzerine kurulmuştur. Afrika'da yeni devletleşmeye çalışan toplumlarda ulusal eğitim sistemi yoluyla topluma girmeye aday çocukların zihni belirli şekilde bir sosyalleşme sürecine tabi kılınmaktadır. Çocuğun okuldaki başarısı ve okul sonrası toplumda kazanacağı statü, formel eğitimin katı biçimi tarafından baştan belirlenmektedir. Böylece yetişkinlik evresine geldiğinde kişinin zihniyeti mevcut devlet inşa etme sürecinin icra alanı yapılmış olur. Eğitim yoluyla taze beyinlerin formatlanmasında korkunun (terör) önemli bir payı vardır. Zira önerilen sistem içinde sosyalleşmeye meydan okumaya çalışan birisi katı müeyyidelerle karşı karşıya bırakılır. Zaten Batı dışı toplumlarda ulus-devlet inşa sürecinin başlarında tanık olunan otoriter-totaliter siyasal yapıların varlığı bunu doğrulamaktadır. En az birkaç

nesil devam eden ulus-devlet inşa süreci sonunda oluşan toplum, artık tam anlamıyla küresel politika içinde Batı'yı merkeze alarak kendisine yer tayin etmeye hazır hâle gelir. Bir kez merkez olarak Batı alındıktan sonra tarih ve geçmiş algısı da bu çerçevede şekillenir. Tarih artık sadece modern anlamda Batı tipi ulus-devlet inşasının başladığı dönemden itibaren başlatılır ve benimsenir. Öncesi artık antik dönemdir ve bugünkü kimliği ve politikayı doğrudan ilgilendiren bir tarih alanı değildir. Avrupalıların dünya politikasındaki ağırlığının artmasına paralel olarak örneğin İslam dünyası da kendi konumunu "durgun" olarak tanımlamış, geri kalmışlık psikolojisine girmiştir. Bu farkındalığın yükselişine paralel olarak 19. yüzyıldan itibaren İslam dünyasında tecdit (yenilenme) hareketleri başlamıştır. Hatta bu hareketlerin tecdit niteliğine sahip olduğu da çoğunlukla ilk kez Batılılar tarafından tespit edilmiştir (Kaya, 2011). Oryantalistler tarafından yapılan başka çalışmalar vasıtasıyla İslam dünyasının 10. yüzyıldan başlayarak durgunluğa girdiği, fikişsel bir ilerleme olmadığı, bir anlamda tarihin dışında kaldığı genel bir kabul hâline gelmiştir. Nitekim bu hareketlerden bazıları 20. yüzyıl içinde Batılılar tarafından "köktenci" olarak tasvir edilmiş ve kendilerine bir tehdit olarak algılanmıştır (2009b). Bu süreç, Avrupa dışındaki toplumların tarihini belirleyen içsel bir etkene dönüşmüştür. İster yeni tip ulus-devletlerin eski sömürgelere yaygınlaşması ister dünya tarihinde belirleyici olmuş eski yapıların geri kalmışlık psikozuna girmesi neticesinde Avrupa dışındaki herkes, kendisini Avrupa'ya göre konumlandırma gayretine girmiştir. Böylece Avrupamerkezli tarih herkes tarafından doğallaştırılmış bir gerçeklik olarak kabul edilmiştir. Ulus-devletleşme girişimlerinin özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde bütün hızıyla devam ediyor olması, yeni ülkelerin toplum ve tarih algısının yeni devletlerle sınırlı tutulması ve Avrupamerkezli tarihin kısıyına yapılandırılması sonucunu getirmiştir.

Mevcut durum çerçevesinde Batı dışı toplumlarda tarih ile günümüz arasındaki bağ, oryantalist bakış açısı üzerinden kurulmaktadır. Toplum, tarihyazımının nesnesi konumundadır. Toplumun sınırları devlet, yani siyasal yapıyla özdeşleştirilmiştir. Batı dışı toplumdaki modern ulus-devletler de yakın zamanda vücuda gelmeye başladığına göre, öncelikle yapılan şey bugünkü toplum ile modern devlet öncesi tarih arasındaki kesitin yok edilmesidir. Böylece Batı dışı toplum tarihten yoksun bir nesne hâline dönüştürülür. Tarihten yoksunluk, Batı dışı toplumun tarih öncesinin araştırmasıyla sonuçlanır. Bu ise artık tarihsel bir araştırma değil, arkeolojik veya antropolojik bir araştırmadır. Örneğin Mısır'ın çok eskiye dayanan antik bir tarihi vardır. Oysa bu ülke, ancak 20. yüzyıl başında modern anlamda siyasal bir varlık hâline gelmiştir. Böylece modern Mısır tarihi, 1900'lerin başından başlatılır, öncesi neredeyse yok kabul edilir. Antik Mısır ile bugünkü Mısır arasındaki bağ, oryantalizmin antropolojik bakış açısıyla yeniden inşa edilir. Ancak bu bağ hiçbir zaman günümüz Mısır'ında yeniden yorumlanabilecek ve ülkenin bugünü etkileyebilecek bir nitelikte olamaz. Batılıların yeni pazar araçlarından biri olarak tanımlanır ve işlev görür. Modern Mısırlı için antik Mısır, Batılı turistlere pazarlanabilecek bir metaya dönüştürülmüş olur. Batı dışındaki modern

devletlerin oluşturulması, bunların hem Batılı ulus-devlet niteliklerine sahip olarak uluslararası camiada yer edinmek istemeleri hem de uluslararası politika pratiklerini hızlıca benimsemeleri neticesinde bunların tarihi kendiliğinden Avrupamerkezciliğin ağına düşmüştür. Modern devlet öncesi dönem bugünkü insana hiçbir anlam ifade etmeyen bir mitler ve arkeolojik varlıklar yığını hâline dönüşmüştür. Bunların biricik işlevi, Batılıların seyrine sunulması ve sonuçta günlük hayatın idame ettirilmesi için cüzi bir turizm geliri elde edilmesine vesile olmalarıdır.

Sonuç: Alternatif Bir Tarihyazımı Nasıl Mümkündür?

Batı dışı toplumların Avrupamerkezci bir tarih algısına sahip olmasının makro ölçekteki en önemli belirleyicilerinden biri modern devletler sistemidir. Mikro düzeyde ise insanlar pratik gerekçelerden dolayı Avrupamerkezciliğini kabullenmektedir. Öteki toplumlardaki siyasal baskılar, otoriter-totaliter rejimler, az gelişmişlik, işsizlik, fakirlik, temel refah göstergelerindeki geri kalmışlık, hatta açlık ve kıtlık gibi nedenlerle bugün az gelişmiş coğrafyalardaki insanların büyük çoğunluğu, gelişmiş ülkeler sınıfındaki coğrafyalara göç etmek istemektedir. Bu amacın gerçekleştirilmesinin en etkin yolu ise tabii ki Batı'nın dilinin ve kültürünün belirli bir dereceye kadar öğrenilmesi ve özümsemesidir. Göç etmek isteyenler arasında Batılılar seçim yapmakta ve sadece işine yarayacak kesimi kabul etmektedir. Bu gelişme, az gelişmiş ülkeleri beşerî sermayeden de mahrum bırakmaktadır. Sömürgecilik ve küresel ekonomi politik düzen ile maddi kaynaklardan yoksunlaştırılmış az gelişmiş ülkeler böylece beşerî kaynaklardan mahrum bırakılarak tam anlamıyla kendi kaderine terk edilmektedir. Böyle bir durumda Batı dışı toplumlar kendilerini anlamlandırma arayışında Avrupamerkezciliği kolayca kabullenmektedir.

Dünya politikasının mevcut şartları dâhilinde Avrupa dışı toplumların alternatif bir tarihyazımı gerçekleştirmeleri belirli koşullara bağlı görünmektedir. Bunların gerçekleştirilmesi hâlinde her toplumun kendi özgün tarihini, Avrupa'yı merkeze almadan ortaya çıkarabilmesi imkân dâhilindedir. Bu koşulların başında da ülkenin gelişmişlik düzeyi gelmektedir. Ekonomik, teknolojik, sosyal ve beşerî gelişmişliğe bağlı olarak edinilen imkânlar yoluyla öncelikle üzerinde bulunulan coğrafyanın arkeolojisi ve antropolojisi yeni bir yoruma tabi tutulabilir ve özgün bir tarih algısı oluşturulabilir. Elde edilen özgünlük Avrupamerkezcilikle sınırlı bir sonuç olmaktan çıkabilir. Gelişmişlik kriteri yakalanmadan tarihî verileri oluşturan ve algıyı inşa eden ana özne Avrupalı olduğu sürece, belirli bir coğrafyanın tarihyazımı doğal olarak Avrupamerkezci bir nitelik taşıyacaktır. Örneğin 20. yüzyılın ikinci yarısında hem bağımsızlığını kazanan Afrika devletlerinin hem de Batı tarafından finanse edilen veya desteklenen Afrika araştırmalarının öncelikli amacı, mevcut devletler sistemi içinde Afrikalı araştırmacıların sahip olacakları gözlüklerin Batı tipi olarak belirlenebilmesidir. Bu yolla Afrika üzerine yapılan çalışmaların, küresel ekonomi politiğin bakış açısından süzülmesi temin edilebilmiştir. Yani Afrika'nın kaynaklarının daha rahat sömürülebilmesi ve kıta üzerinde hegemonya

kurulmasının bir yolu olarak görülmüştür Afrika araştırmaları. Elbette bu araştırmacılar arasında yaklaşımını Batı'nın hegemonyasından kurtarmaya, kıtanın antik tarihini bugünle ilişkilendirmeye çalışanlar da mevcuttur, ancak, bunlar toplam içinde çok az bir kitleye tekabül etmektedir. Zaten Afrika'nın bugün karşılaştığı sorunların sahidenden giderilebilmesi yolunda öneriler getirmeye çalışanlar bu ikinci tip araştırmacılar olmuştur. Bunlar, Batı hegemonyasının inşa ettiği Afrika dışında alternatif bir Afrika tarihi yazmaya girişerek bir anlamda kıtanın Batı'ya olan entelektüel bağımlılığını kırmaya yeltenmişlerdir. Bu çerçevede Afrika'nın özgürleştirilmesi yolundaki savaş iki cephede ortaya çıkmıştır. Birincisi entelektüel düzeydir. İkincisi ise Batı tarafından her türlü yolla desteklenen sömürge sonrası yönetici elite karşı verilen fiili savaştır. Batı'nın finanse ettiği araştırmalarla alternatif Afrika tarihi inşa etmeye çalışan eleştirel araştırmacıların antik döneme bakışları arasındaki en temel fark bugünle ilgilidir. Birinciler, antik dönem ile bugün arasındaki ilgiyi yok saymaya, ikinciler ise tam tersine antik dönem ile bugün arasında bir ilgi kurmaya çalışır. Antik Afrika toplumlarındaki eğitim sisteminin modern eğitim sisteminden farklarını ortaya koymaya çalışan araştırmalar, aynı zamanda Afrika'nın alternatif tarihinin yazılması girişimidir. Ancak, kıtada hüküm sürmekte olan az gelişmişlik sorunu ve buna bağlı olarak yönetici elitlerin dünya ekonomik ve siyasal sistemine bağımlılıkları sürdüğü sürece, özgün bir Afrika tarihinin açığa çıkarılması şimdilik zor görünmektedir.

Batı dışı toplumların alternatif tarihyazımındaki başarısını etkileyen önemli diğer bir unsur da bunların uluslararası politikada gösterebilecekleri etkinlik düzeyidir ki bu durum gelişmişlikle doğrudan ilgilidir. Bu etkinliğin güçlü dinamiklere dayanması ve uzun soluklu olabilmesi hâlinde, bahse konu ülke içindeki çeşitli toplumsal kesimlerin bölge ve dünya algısı değişebilecektir. Algı değişimi içinde tabii ki "Batı" ve Avrupamerkezci tarih anlayışı da yer alacaktır. Güçlenen bir ülke, Batı'nın eksenine göre konumlandığının daha fazla farkına varabilir, bir anlamda gücünün sınırlarını görme şansına kavuşabilir. Örneğin yaklaşık on yıldır Türkiye'nin uluslararası politikada işgal ettiği konumdaki değişimi kısmen bu çerçevede okumak yanlış olmayacaktır. Tarihe ilginin artması, tarihin yeniden anlamlandırılması çabası, böylece gelecek içinde daha etkin rollere sahip olma talebi, birbirini tamamlayan unsurlardır. Zira ülkenin bölge ve dünya politikasında artan etkinliği, tarihteki bir kısım tasavvurlara dayanılarak kalıcı hâle getirilmeye çalışılmakta, böylece Avrupamerkezci tarihin kıskacından kurtulma şansı yakalanabileceği beklenmektedir. Ancak, bu girişimin istikrarlı bir şekilde ne kadar sürdürülebileceği şimdilik açık değildir. Güçlenen ekonomisinden ve yükselen kalkınmışlık göstergelerinden alınan dinamizm ile dış politikada yapılan açılımlar sayesinde Türkiye'nin bölgedeki ve dünyadaki saygınlığı ve görünürlüğü artma eğilimine girmiştir. Bu gelişmenin doğal sonucu, Türkiye'nin tarihinin yeniden masaya yatırılması, daha özgün biçimde ele alınmasıdır. Özgünlük, elbette oryantalist hegemonyadan sıyrılmaya kabiliyetinin gelişmesine paralel biçimde ortaya çıkabilecektir. Sonuçta Türkiye merkezinde yeni bir tarih tasavvurunun hayat şansı yakalaması muhtemeldir.

Ancak, bu girişimin olgunlaşabilmesi için hem Türkiye'nin istikrarlı gelişmesini sürdürmesi hem de uluslararası politikadaki görünürlüğünün bölgesel dinamikler çerçevesinde derinleşmesi gerekmektedir.

Diğer yandan Batı dışı toplumların kalkınma ve uluslararası politika yoluyla kendi özgün tarih tasavvurlarını oluşturma girişimleri sırasında yeniden yorumlamaya, inşa etmeye veya dönüştürmeye tabi kılacakları en önemli unsurların başında, mevcut uluslararası politika pratikleri gelmektedir. Diplomasi ve uluslararası hukuk başta olmak üzere devletler arasındaki mevcut pratiklerin Avrupamerkezci anlayışla sürdürülmesi hâlinde alternatif tarihyazımının mümkün olması ihtimali oldukça düşüktür. Zira bunlar, hâlihazırdaki devletler sistemini daim kılmakta, buna bağlı olarak Avrupamerkezci tarihsel bakış açısını hayatta tutmakta ve Avrupa dışı bölgeleri gelişmiş ülkelerin nüfuzuna karşı savunmasız bırakmaktadır.

Günümüzde mikro ölçekteki ulus-devletleşmenin yoğun olarak dünyanın az gelişmiş bölgelerinde vuku bulduğu dikkate alındığında, bahse konu savunmasızlık kendini daha fazla göstermektedir. Zira bağımsız ve egemen kalabilmek adına yeni ortaya çıkan küçük devletçikler, gelişmiş bölgelerden büyük güçlerle ittifak ilişkisi tesis etmekte, sonuçta Avrupamerkezci siyaset, uluslararası politika ve onun uzantısı olan tarihyazımı hâkimiyetini pekiştirmektedir. Bu yüzden Avrupa dışı toplumların bir taraftan kalkınma yoluyla, diğer taraftan ise mevcut siyasal yapıları daha makro ölçüğe çekebilme yönünde çaba sarf etmeleri gerekmektedir. Coğrafya olarak ekonomik ve siyasal yapının ölçeği büyüdüğü oranda kalkınma daha hızlı biçimde sağlanabilecek ve Batı'nın nüfuzu azaltılabilecektir.

Kısacası Batı dışı toplumlar, modern ulus-devlet ötesi bir kısım yapılanmaları zorlamak durumundadır. Örneğin bölgesel düzeyde ekonomik ve ticari ilişkilerin sıkılaştırılması ve ekonomik alandaki ulusal sınırların kaldırılarak ölçek ekonomisinin genişletilmesi, bu kapsamda işlevsel bir araçtır. Böyle bir gelişmenin devamında bölgesel bütünleşmenin, Avrupa Birliği örneğinde olduğu gibi, siyasal alana da genişletilmesi gündeme gelecektir. Ancak bu şekilde Avrupamerkezci tarihyazımı ciddi bir dönüşüme tabi tutulabilir. Bu çerçevede Batı dışı akademilerde çalışan tarihçilere, siyaset bilimcilere, sosyologlara, uluslararası politika uzmanlarına ve iktisatçılara düşen öncelikli sorumluluk hangi politikalar, araçlar, girişimler ve yapılanmalar yoluyla bölgesel düzeydeki ekonomik ve siyasal ölçeğin etkin ve verimli biçimde genişletilebileceği üzerine çalışmaktır. Çünkü dünya politikasındaki etkinlik, tarihyazımını doğrudan etkilemektedir. Bu da ancak siyasal ve ekonomik aktörlere daha geniş sahalara açılabilmesine bağlıdır. Avrupalı sömürgeci güçlerin dünyaya yayılması, başka coğrafyalarla daha önce var olmayan siyasal ve ekonomik ilişkiler kurmaları, maddi imkânlar üzerindeki hâkimiyetlerini genişletmeleri ve bunların uluslararası politikadaki etkinlik düzeyinin artması neticesinde tarihyazımı, Avrupamerkezci hâle gelmiştir. Bu durumdan kurtulabilmenin en etkin yollarından biri, şüphesiz söz konusu süreci tersine işletebilmektir.

International Politics and Eurocentric Historiography

Davut Ateş*

In this analysis, it is explained how international politics contributed to the rise of Eurocentric historiography. For this aim, the crucial relation among historiography, society and the modern state is analyzed; the formation of the modern Eurocentric international political system is reviewed; how non-Western societies were re-constructed by modern states is assessed; and, subsequently, whether or not it is possible for non-Western societies to have an alternative historiography it is discussed. It is also argued that modern international practices are to a great extent determinants of the rise of Eurocentric historiography.

History is a collective memory. It is conventionally assigned to the past, and the present is place outside of it. However, history influences current developments too. Important political events were the main subject matters of inquiry for classical historians (Schmidt, 2002), the main components of which were relations among states. With the return of ethnic conflict following the end of the Cold War, research into the history of states as a conventional way of inquiry started to gain strength (Firat, 2006). The boundaries of societies and nations are currently determined to a great extent by the political borders among nation states (Biersteker, 2002), and as power is the central factor in international politics (Baldwin, 2002), historiography is shaped by the distribution of power among them. Political history represents a basic framework for social science in general (Criss, 2006). The formation of modern states was grounded upon the conclusion of the Treaty of Westphalia in 1648, which is formulated as a “myth” in the narration of modern international relations. “Myth” is in the sense that the treaty had been considered as the beginning of modern international relations (Teschke, 2003). The treaty established sovereign states and triggered harsh competition among them. Coinciding with other developments, like renovations in industry and military technology, modern European states started to dominate other parts of the world

* Assoc. Prof., Selçuk University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of International Relations.
Correspondence: davutates333@gmail.com. Address: Selçuk University, Alaaddin Keykubat Kampüsü, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Selçuklu, Konya, Turkey.

(Buzan, & Lawson, 2013). "Each age produces its own ideas" in its conceptualization of history (Armitage, 2013). For this reason, the centers of political power determine historiography. Etymologically, "Europe" means the "West" in ancient Greek (O'Hagan, 2002). Within this context, following the 16th century, Europeans put themselves at the center of the world map and history (Küçükkalay, 2005). This signifies the birth of what is described as "Eurocentric historiography". The expansion of European dominance over the world alongside the development of Eurocentric historiography and the practices of international politics had a decisive role in this process.

Either through contract or constitution, the realization of a sovereign authority signifies the birth of a state as well as the transition from the state of nature to the state of society (Hobbes, 1993; Macpherson, 1980). Following the formation of modern states in the early 17th century in Western Europe, society was identified with the nation. So, nation states were taken as the principal actors in history. However, early historians and some of their predecessors had defined civilizations as the main actors of history (O'Hagan, 2002). On this view, states are carriers of civilizations in political life, and analyses therefore treat world geography as being divided among different civilizations. Civilization, as analyzed by Ibn Haldun, is like an organism: it is born, grows, becomes mature and gets old, and then dies (Uludağ, 2011). But the rise of modern nation states put "nationalism" at the top of historiography. Western European historians treated the imperial history of modern European states within this perspective as well (Armitage, 2013). Historiography played a key role in attaining the national unity of modern states (Firat, 2006). Taking into account important events that deeply influenced the world, they tried to construct a national history. With the adoption of the UN Charter, a system of modern states got globalized (Biersteker, 2002). For example, in Turkey, the development of modern historiography ran parallel with that in Europe (Ülman, 2006). The French revolution, Congress of Vienna, Workers' Revolutions of 1830 and 1848; the formation of German and Italian unities, American civil war, the First and Second World Wars, as well as the Cold War, and Middle East problem, are among these events. The history of modern Turkey has been situated in accordance with those external developments. National history is placed inside global occurrences (Iriye, 2012), and history is nationally constructed, but carries global features as a result of its outcomes (Armitage, 2013). National history is highly dependent on archive material (Criss, 2006), whereas civilization of history is narrated on archeological findings composed of many nations. Moreover, the plurality of civilizations as conceptualized by classical historians, tended to get a singular character based on the argument that all civilizations interacted with each other and culminated in the rise of modern Western civilization. This is another factor which explains why modern historiography is Eurocentric (Ateş, 2008). There are two main foundations to modern historiography. Firstly, there is the emergence of modern nation states. The Treaty of Westphalia provided freedom from Catholic hegemony

in political life (Koskenniemi, 2011). As a result, nations, or imagined communities (Anderson, 1983), became the standard measure for society and the state. Nation states resumed national historiography by which means national symbols, heroes, legends, and culture were re-created. The history of states is strictly interlinked with ideology (Yurdusev, 2006). For example, Ottoman history had been re-written as required by the ideological preferences of the Republic (Köksal, 2010). Secondly, there is the attempt of the nation state to situate itself in international environment with a reaction to the Western and singular type of civilization (O'Hagan, 2012). "The Clash of civilizations" thesis (Huntington, 1993) supposes that the idea of the singularization of civilization is going to continue. This is run by the policies of modern states and the modern international political system.

Following the Treaty of Westphalia, that sovereignty of nation states took on an absolute character, freed from the church and feudal restrictions (Teschke, 2003). For this reason, the treaty is described as a secular constitution of the new international political system (Straumann, 2008). The system had been based on "power relations", and international politics was defined as "power politics" (Morgenthau, 1992). The balance of power was seen as a prerequisite for peace and stability in the system (Baldwin, 2002). But the system was dominated by the Western powers, and therefore brought their material superiority to bear on others (O'Hagan, 2002). Ancient Greek history has also influenced modern international relations (Schmidt, 2002). Within this context, non-European territories are seen as containing unowned natural resources which Europeans can dominate and exploit (Rashid, 2012). Sovereignty and territoriality were taken as universally indispensable parts of the modern state and international system (Biersteker, 2002). As European imperial states enlarged their domination over the world, their shares in world wealth and production significantly increased (Buzan, & Lawson, 2013). At the beginning of the 20th century, the balance was overwhelmingly in favor of European powers, and by the end of the Cold War it was declared that history had come to end (Fukuyama, 1992) with the collapse of a non-European world power, the Soviet Union. The features of the European international system were carried to other parts of the world by international practices, two important ones of which are diplomacy and international law. Diplomacy has two basic functions, representation and communication (Jönsson, 2002). Through diplomatic practices, the belief that the world is composed of nation states that have absolute sovereignty and from international society is confirmed (Bull, 1977). As for the practices of International law, they provide states a legal status in the international system, whereby all other actors are given certain rights and obligations. Thus, nation states became the primary legal subject. Over time other parts of the world followed those diplomatic and legal practices (Koskenniemi, 2011). On the other hand, the orientalist view of the West had a great impact on the construction of non-European territories and identi-

ties (Said, 2012). As a result, historiography was naturally Eurocentric (Iriye, 2012); the Eurocentric international system has created a Eurocentric historiography.

Two developments had decisive impact on the reconstruction of non-European geography, culture, and people. First is Western colonization and imperialism. Europeans deemed other people and civilizations as primitive, barbaric, inhumane and uncivilized (Rashid, 2012). This point of view gave Europeans a natural right to exploit others (Tekeli, 1998). The West reconstructed others in line with their vision (Said, 2012). As a result of colonization and imperialism, the West controlled not only the material wealth of Africa, for example, but also the archeology, anthropology, museums, education and the mentality of the entire continent. Europeans wrote African history from their point of view, meaning the history of the continent was in the hands of Europe (Andah, 1995). For example, the history of Congo had been written by Belgians in the form of an account of civilizing the native Africans (Vanthemsche, 2006). Others in general, and, as described by Said, the East specifically, is a place where Europeans can search for wealth, power and satisfaction (Said, 2012). But it is clear that there were great cultural interconnections between the West and the East (Bileta, & Rubin, 2011). Orientalism strictly divided the world into two parts: the West, and the East, and thus the intimacy and cultural interconnections between the two regions were denied (Bilici, 2011). In short, the history of the other was written from the European worldview.

Secondly, there is the de-colonization process following the second half of the 20th century. All colonies in Africa and Asia became politically independent. New states in former colonies were designed upon the model of modern nation states in the West. Moreover, many post-colonial leaders were those who already had received a Western education, culture and mentality. There was a link of dependency between newly independent states and the West. Thus, the history of new states started from their date of independence or, at most, from the time Europeans colonized the native area. Even some alternative reformist movements in other societies were first described, defined and discovered by orientalist thinking. For example, renewal (tajdid) movements in Muslim societies were analyzed and defined by the West (Kaya, 2011). Some of those movements were defined as “fundamentalist” and presented as threat (Ateş, 2009b). Two processes put new states on the edge of a Eurocentric international system that contributed to the expansion of Eurocentric historiography as well. International Relations, as a branch of social science, has a century-long history, but the history of inter-state relations is equal to that of humanity (Ateş, 2009a). Moreover, this discipline has been characterized as an “American discipline” during the Cold War (Hoffmann, 1977). This shows that even the emergence and definition of an academic discipline is closely related to the balance of power in world politics.

In conclusion, it is critical to ask whether it is possible to have an alternative historiography. If it is possible, how? Obviously, it is very usual to witness changes in society,

politics, and history. So having an alternative historiography for non-Western societies is possible. This depends on the change of conditions which set the foundation for Eurocentric historiography. At the top of those conditions there exists the level of development in all aspects of civilization; economy, society, politics, technology and other human conditions. In this way, non-Western society might have the capability to gain control of its own history, archeology and anthropology, and create its own 'authentic' historiography. Without these criteria, historical researches and symbolic formations are going to continue being Eurocentric. Development in all aspects of human life will create an opportunity to change the balance of power in international politics nationally, regionally, and globally. This trend inevitably opens the way to an alternative perception of world affairs. On the other hand, sustaining the current practices of international politics, like diplomacy and international law, decreases this opportunity, as they contribute to further political and economic fragmentation in non-Western society. Divisions make those societies more vulnerable to Western intrusion, which preserves the current Eurocentric outlook. For this reason, non-Western societies should search for other ways to expand their economies of scale in both politics and economics as well. The current form of the nation state and the practices of international politics were shaped within the boundaries of Eurocentrism. However, if all these requirements are fulfilled, non-Western parts of the world will have a chance to develop an alternative historiography.

Kaynakça/References

- Andah, B. (1995). Studying African societies in cultural context. In P. Schmidt, & T. Patterson (Ed.), *Making alternative histories: the practice of archeology and history in non-Western settings* (pp. 149-183). Santa Fe: School of American Research.
- Anderson, B. (1983). *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism*. Verso: London.
- Armitage, D. (2013). The international turn in intellectual history. In D. M. McMahon, & S. Moyn (Ed.), *Rethinking modern European intellectual history* (pp. 232-252). New York: Oxford University Press.
- Ateş, D. (2008). Civilization and universal history in conceptualization of globalization. *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(8), 173-188.
- Ateş, D. (2009a). Uluslararası ilişkiler disiplininin oluşumu: İdealizm/realizm tartışması ve disiplinin özerkliği. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 10(1), 11-25.
- Ateş, D. (2009b). İslam köktencilği (!) kökeni genel nitelikleri tanımlar ve sınıflamalar. *Akademik Orta Doğu*, 3(2), 63-96.
- Baldwin, D. A. (2002). Power and international relations. In W. Carlsnaes, T. Risse, & B. A. Simmons (Ed.), *Handbook of international relations* (pp. 177-192). California: Sage.
- Biersteker, T. J. (2002). State sovereignty and territory. In Carlsnaes W. Carlsnaes, T. Risse, & B. A. Simmons (Ed.), *Handbook of international relations* (pp. 257-177). California: Sage.
- Bileta, V., & Rubin, A. (Ed.), (2011). *East and West: Bridging the difference*. Clionworld Net. <http://www.clionworld.net/docs/isha3.pdf>

- Bilici, E. İ. (2011). Oryantalist seyahatnamelerde Türk imgesi üzerine bir inceleme: Alexander William Kinglake'in seyahatnamesi Eothen örneği. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 2, 1-21.
- Bull, H. (1977). *The anarchical society: A study of order in world politics*. New York: Columbia University Press.
- Buzan, B., & Lawson, G. (2013). The global transformation: The nineteenth century and the making of modern international relations. *International Studies Quarterly*, 57(3), 62-634.
- Criss, N. B. (2006). Üniversite öğretiminde siyasi tarihin yeri. G. Erdem (Der.), *Türkiye'de siyasi tarihin gelişimi ve sorunları* içinde (s. 49-64). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Fırat, M. M. (2006). Dünyada siyasi tarih disiplininin ortaya çıkışı ve gelişimi. G. Erdem (Der.), *Türkiye'de siyasi tarihin gelişimi ve sorunları* içinde (s. 9-22). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Fukuyama, F. (1992). *The end of history and the last man*. London: Penguin.
- Hobbes, T. (1993). *Leviathan* (Çev. S. Lim). İstanbul: YKY.
- Hoffmann, S. (1977). An American social science: International relations. *Daedalus*, 106(3), 41-60.
- Huntington, S. (1993). The clash of civilizations? *Foreign Affairs*, 72(3), 22-49.
- Iriye, A. (2012). World into globe II: The history of history since 1990s. *Globality Studies Journal*, 30, 1-5.
- Jönsson, C. (2002). Diplomacy bargaining and negotiation. In Carlsnaes W. Carlsnaes, T. Risse, & B. A. Simmons (Ed.), *Handbook of international relations* (pp. 212-234). California: Sage.
- Kaya, E. S. (2011). Batılı gözüyle modernleşme arifesinde tecdit. *İslam Araştırmaları Dergisi*, 25, 27-50.
- Koskenniemi, M. (2011). Histories of international law: Dealing with Eurocentrism. *Rechtsgeschichte*, 19, 152-176.
- Köksal, Y. (2010). Tanzimat ve tarih yazımı. *Doğu Batı*, 51, 193-216.
- Küçükkalay, A. M. (2005). Osmanlı'da kapitalizmin gelişmemesi tartışmaları üzerine eleştirel bir deneme. *İslami Araştırmalar Dergisi*, 18(4), 453-462.
- Macpherson, C. (Ed.) (1980). *John Locke second treatise of government*. Indianapolis: Hackett.
- Morgenthau, H. J. (1992). *Politics among nations* (first brief ed.). New York: McGraw-Hill.
- O'Hagan, J. (2002). *Conceptualizing the West in international relations: From Spengler to Said*. New York: Palgrave Macmillan.
- Rashid, K. (2012). Jacob H. Carruthers and the African-centered discourse on knowledge worldview and power. *Journal of Pan African Studies*, 5(4), 24-45.
- Said, E. (2012). *Şarkiyatçılık* (Çev. B. Ülner) (6. bs.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Schmidt, B. C. (2002). On the history and historiography of international relations. In Carlsnaes W. Carlsnaes, T. Risse, & B. A. Simmons (Ed), *Handbook of international relations* (pp. 3-28). California: Sage.
- Straumann, B. (2008). The peace of Westphalia as a secular constitution. *Constellations*, 15(2), 173-188.
- Tekeli, İ. (1998). *Tarih yazımı üzerine düşünmek*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Teschke, B. (2003). *The myth of 1648: Class, geopolitics and the making of modern international relations*. London: Verso.
- Uludağ, S. (2011) (Der.). *İbn-i Haldûn Mukaddime*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ülman, H. (2006). Türkiye'de siyasi tarih yazıcılığı ve siyasi tarihçilerimiz. G. Erdem (Der.), *Türkiye'de siyasi tarihin gelişimi ve sorunları* içinde (s. 23-30). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Vanhemsche, G. (2006). The historiography of Belgian colonialism in the Congo. In C. Levai (Ed.), *Europe and the world in European historiography* (pp. 89-119). Pisa: Pisa University Press,
- Yurdusev, A. N. (2006). Siyasi tarih ve ideoloji. G. Erdem (Der.), *Türkiye'de siyasi tarihin gelişimi ve sorunları* içinde (s. 85-101). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.